

Nederlands
Jeugdinstituut

Interventie

Incredible Years

Erkenning

Erkend door deelcommissie Jeugdzorg en psychosociale/pedagogische preventie

Datum: 8 november 2019

Oordeel: Effectief volgens sterke aanwijzingen voor effectiviteit

De referentie naar dit document is: Matthys (2 oktober 2019).

Databank effectieve jeugdinterventies: beschrijving 'Incredible Years'. Utrecht:
Nederlands Jeugdinstituut. Gedownload van www.nji.nl/jeugdinterventies.

Inhoud

Samenvatting	4
Doelgroep	4
Doel....	4
Aanpak	4
Materiaal	4
Onderbouwing	4
Onderzoek.....	5
1. Uitgebreide beschrijving.....	6
1.1 Doelgroep.....	6
1.2 Doel.....	8
1.3 Aanpak.....	9
2. Uitvoering.....	13
3. Onderbouwing	16
4. Onderzoek	21
4.1 Onderzoek naar de uitvoering	21
4.2 Onderzoek naar de behaalde effecten.....	22
5. Samenvatting Werkzame elementen	26
6. Aangehaalde literatuur	27

Samenvatting

Incredible Years is een interventie gericht op opvoedingsvaardigheden voor ouders van kinderen van 3 tot en met 8 jaar. Incredible Years kan ingezet worden als preventie en als behandeling van ernstige gedragsproblemen en eraan verwante stoornissen. In minimaal veertien sessies in het kader van preventie en minimaal achttien sessies in het kader van behandeling leren ouders in groepsverband opvoedingsvaardigheden zoals kindgericht spelen, het coachen van sociale, emotionele en schoolse vaardigheden, en het geven van complimenten en beloningen om gewenst gedrag bij kinderen te doen toenemen. Tenslotte leren ouders negeren en time-out om ongewenst gedrag bij kinderen te verminderen.

Doelgroep

Incredible Years is gericht op drie groepen kinderen: 1. kinderen bij wie de diagnose ernstige gedragsproblemen, een oppositioneel opstandige stoornis of een normoverschrijdende gedragsstoornis met of zonder ADHD werd gesteld (behandeling); 2. kinderen die bedreigd zijn in hun ontwikkeling omdat zij enkele vormen van gedrag vertonen die deze diagnoses kenmerkt (geïndiceerde preventie); 3. kinderen die bedreigd zijn in hun ontwikkeling vanwege risico's bij het kind, bijvoorbeeld pre/dysmaturiteit, of vanwege risico's bij de ouders, bijvoorbeeld ADHD (selectieve preventie).

Doel

Incredible Years heeft tot doel de afname van het sociaal storende gedrag dat de doelgroep kenmerkt, de toename van sociaal passend gedrag en het stimuleren van de sociale, emotionele en schoolse ontwikkeling van het kind. Deze doelen worden bereikt door het verbeteren van de opvoedingsvaardigheden van de ouders.

Aanpak

In veertien wekelijkse sessies (preventie) en achttien sessies (behandeling) bieden twee Group Leaders de groepsinterventie aan (zes tot zestien ouders). Er wordt gebruik gemaakt van een cursusboek, videofragmenten, brainstormen (in grote groep en in tweetallen), groepsdiscussie, rollenspelen, oefeningen voor thuis en wekelijks bellen door ouders onderling en bellen door de Group Leader. Ouders leren prijzen en belonen in te zetten om luisteren en meewerken te stimuleren. Zij leren om probleemgedrag te voorkomen door ervoor te zorgen dat opdrachten worden uitgevoerd. Zij leren met probleemgedrag om te gaan door het toepassen van negeren, time-out en natuurlijke of logische gevolgen.

Materiaal

De ouders maken gebruik van het boek 'Pittige Jaren' en vullen na elke sessie een beoordelingslijst in. De Group Leaders maken gebruik van een handleiding, videofragmenten en checklijsten.

Onderbouwing

Effectieve interventies richten zich op de veranderbare factoren die problemen doen ontstaan en in stand houden. Voor kinderen van 3 tot en met 8 jaar met (ernstige) gedragsproblemen zijn dat de opvoedingsvaardigheden van de ouders. Door het zich eigen maken van specifieke opvoedingsvaardigheden zoals positief geformuleerde opdrachten, kindgericht spelen, enthousiast prijzen van gewenst gedrag, negeren van mild ongewenst gedrag en het geven van time-out voor ernstige vormen van ongewenst gedrag, nemen de gedragsproblemen van kinderen af en neemt gewenst gedrag toe.

Daarnaast is het van belang dat ouders het goede voorbeeld geven (modeling), omdat kinderen leren door te imiteren. Modeling is ook een belangrijk uitgangspunt in de vormgeving van de interventie. Ouders leren in de interventie vooral van elkaar tijdens het bespreken van video-voorbeelden, rollenspelen en telefonisch contact met elkaar tussen twee sessies. De Group Leaders faciliteren dit en nemen een coachende houding aan, gericht op samenwerken met ouders en hen aanmoedigen om zelf oplossingen te vinden voor problemen.

Onderzoek

Er werden drie effectstudies uitgevoerd gericht op preventie en één studie die voor een deel preventief en voor een deel behandelingsmatig van aard was. In al deze studies was er bewijs voor een effect op het gedrag van het kind, hetzij beoordeeld door ouders hetzij geobserveerd. Ook was er bewijs voor een effect op opvoedingsgedrag van de ouders, hetzij beoordeeld door de ouders hetzij geobserveerd (Leijten Raaijmakers, Orobio de Castro, van den Ban, & Matthys, 2017; Menting, Orobio de Castro, Wijngaards-de Meij, & Matthys, 2014; Posthumus, Raaijmakers, Maassen, van Engeland, & Matthys, 2012; Weeland, Chhangur, van der Giessen, Matthys, Orobio de Castro, & Overbeek, 2017). In één studie werd aangetoond dat het effect op het geobserveerd gedrag van het kind over 2 jaar aanblijft (Posthumus e.a., 2014).

1. Uitgebreide beschrijving

1.1 Doelgroep

Uiteindelijke doelgroep

Incredible Years is gericht op drie groepen kinderen van 3 tot en met 8 jaar: 1. kinderen bij wie de diagnose ernstige gedragsproblemen, een oppositioneel opstandige stoornis of een normoverschrijdende gedragsstoornis met of zonder ADHD werd gesteld (behandeling); 2. kinderen die bedreigd zijn in hun ontwikkeling omdat zij enkele vormen van gedrag vertonen die deze diagnoses kenmerken (geïndiceerde preventie); 3. kinderen die bedreigd zijn in hun ontwikkeling vanwege risico's bij het kind, bijvoorbeeld prematuriteit, of vanwege risico's bij de ouders, bijvoorbeeld ADHD (selectieve preventie).

Intermediaire doelgroep

De interventie wordt aangeboden aan de moeders en/of vaders die bij het onderzoek van hun kind in het kader van behandeling of bij de screening van het kind in het kader van geïndiceerde of selectieve preventie erkennen dat hun opvoedingsvaardigheden verbetering behoeven. De ouders kunnen verschillen in leeftijd, etnische achtergrond en opleidingsniveau. Wanneer de kennis van de Nederlandse taal onvoldoende is kan een tolk deelnemen aan de sessies. Er dient voldoende motivatie te zijn voor de deelname aan de interventie.

Selectie van doelgroepen

Inclusiecriteria voor doelgroep 1: kinderen bij wie de diagnose ernstige gedragsproblemen, een oppositioneel opstandige stoornis of een normoverschrijdende gedragsstoornis met of zonder ADHD werd gesteld (behandeling)

Met het oog op behandeling wordt de interventie na diagnostiek aangeboden door instellingen voor Jeugdzorg of voor Jeugd-GGZ. In de Jeugdzorg wordt de diagnostiek uitgevoerd volgens de 'Richtlijn Ernstige gedragsproblemen' (website www.richtlijnenjeugdhulp.nl). Incredible Years komt in aanmerking wanneer er sprake is van ernstige gedragsproblemen. Hierbij worden gedragsproblemen beoordeeld vanuit de volgende invalshoeken: duur, frequentie, aantal typen problemen (dwars en opstandig gedrag; prikkelbaar en driftig gedrag; anderen ergeren; antisociaal gedrag; agressief gedrag), aantal situaties (thuis, school, buurt, sport) en de nadelige gevolgen voor het kind en de omgeving. Voor het bepalen van de ernst kan een gestandaardiseerde vragenlijst zoals de CBCL en de SDQ gebruikt worden. Voor de CBCL wordt de schaal voor agressief gedrag gebruikt in de versie tot 5 jaar en de schalen voor agressief gedrag en regelovertredend gedrag in de versie vanaf 6 jaar. Voor de SDQ wordt voor alle leeftijdsgroepen de schaal voor gedragsproblemen gebruikt. Incredible Years is aangewezen wanneer de score boven het 90^e percentiel ligt. Voor het gebied tussen de 84^e en 89^e percentiel van een gestandaardiseerde vragenlijst zoals de CBCL en de SDQ of andere lijsten, kan Incredible Years weliswaar ingezet worden, echter, het is ook mogelijk om als eerste stap psycho-educatie en opvoedingsadviezen aan te bieden; wanneer na drie maanden onvoldoende effect bereikt werd, komt Incredible Years in aanmerking. Uit de verklarende diagnostiek blijkt dat de opvoedingsvaardigheden van de ouders de gedragsproblemen in stand houden; deelname aan de Incredible Years oudertraining is

dan geïndiceerd wanneer ouders inzien dat hun opvoedingsvaardigheden verbetering behoeven.

In de Jeugd-GGZ wordt de diagnostiek uitgevoerd volgens de 'Richtlijn oppositioneel-opstandige stoornis (ODD) en gedragsstoornis (CD) bij kinderen en jongeren' van de Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie (Matthys & van de Glind, 2013). Ook de website van het Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie bevat een omschrijving van de diagnostiek (www.kenniscentrum-kjp.nl). Bij rubricerende of classificerende diagnostiek (classificatie) moet voldaan worden aan de DSM-5 criteria van de oppositioneel opstandige stoornis of de normoverschrijdende gedragsstoornis. Uit de beschrijvende diagnostiek blijkt dat de opvoedingsvaardigheden van de ouders de gedragsproblemen in stand houden; ouders zien in dat hun opvoedingsvaardigheden verbetering behoeven.

Inclusiecriteria voor doelgroep 2: kinderen die bedreigd zijn in hun ontwikkeling omdat zij enkele vormen van gedrag vertonen die deze diagnoses kenmerken (geïndiceerde preventie).

Met het oog op *geïndiceerde preventie* komen kinderen in aanmerking die verschijnselen vertonen van ernstige gedragsproblemen, een oppositioneel opstandige stoornis of een normoverschrijdende gedragsstoornis, maar nog niet dusdanig dat een diagnose kan worden gesteld. Die verschijnselen worden opgedeeld in vijf groepen: dwars en opstandig gedrag, anderen ergeren, prikkelbaar en driftig gedrag, agressief gedrag en antisociaal gedrag (website www.richtlijnenjeugdhulp.nl). Voor het vaststellen van de ernst van de gedragsproblemen kan een gestandaardiseerde vragenlijst gebruikt worden zoals de Child Behavior Checklist (CBCL) en de Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ). Voor de CBCL wordt de schaal voor agressief gedrag gebruikt in de versie tot 5 jaar en de schalen voor agressief gedrag en regelovertrekend gedrag in de versie vanaf 6 jaar. Voor de SDQ wordt voor alle leeftijdsgroepen de schaal voor gedragsproblemen gebruikt. Als ondergrens voor geïndiceerde preventie geldt in de literatuur de 75^e of 80^e percentiel. De ouders kunnen bereikt worden via consultatiebureaus, wijkteams, kinderdagverblijven en scholen.

Inclusiecriteria voor doelgroep 3: kinderen die bedreigd zijn in hun ontwikkeling vanwege risico's bij het kind of de ouders (selectieve preventie)

Met het oog op *selectieve preventie* komen kinderen en hun ouders in aanmerking met risicofactoren voor de ontwikkeling van ernstige gedragsproblemen en verwante stoornissen, hetzij vanwege risicofactoren bij het kind, zoals pre/dysmaturiteit, perinatale complicaties of een moeilijk temperament, hetzij vanwege risicofactoren bij de ouders, zoals een ouder met ADHD. De ouders worden bereikt in de setting waarbinnen de selectieve preventieve plaatsvindt, zoals het kinderziekenhuis, het wijkteam of de GGD/JGZ.

Als contra-indicaties voor de drie doelgroepen gelden: crisis in het gezin; onveiligheid in het gezin; ernstige persoonlijke problemen bij ouders zoals verslaving en psychose die een actieve deelname aan Incredible Years belemmeren; ernstige relatieproblemen tussen de ouders die een actieve deelname aan Incredible Years belemmeren. LVB is geen contra-indicatie net zoals andere geassocieerde problemen zoals een taalachterstand. Incredible Years houdt rekening met individuele factoren die gedragsproblemen in stand houden zoals een zwakke intelligentie en een taalachterstand.

Betrokkenheid doelgroep

De doelgroep was tussen 2008 en 2017 betrokken bij de doorontwikkeling van de interventie door Webster-Stratton in de Verenigde Staten. De Nederlandse vertaling sluit aan op deze doorontwikkeling. Daarnaast geven ouders na elke sessie feedback middels een evaluatieformulier; dit gebeurt ook in Nederland. Tevens zijn in Nederland deelnemers bij pilots in onderzoek betrokken bij de interventie door hier feedback op te geven en is met diverse instellingen en gemeenten overleg geweest in het kader van procesevaluatie en implementatie. Door de doelgroep op deze wijze bij het programma te betrekken, is deze van oorsprong Amerikaanse interventie nu nog beter passend bij de Nederlandse situatie. Inhoudelijke doorontwikkeling van het programma geschiedt door de programmamaakster zelf (Webster-Stratton) in de Verenigde Staten, waarbij zij de feedback en recente onderzoeksgegevens uit alle landen waar deze interventie gegeven wordt meeneemt.

1.2 Doel

Hoofddoel

Incredible Years heeft tot doel de afname van het sociaal storende gedrag dat de doelgroep kenmerkt, de toename van sociaal passend gedrag en het stimuleren van de sociale, emotionele en schoolse ontwikkeling van het kind. Sociaal storend gedrag omvat dwars en opstandig gedrag, prikkelbaar en driftig gedrag, anderen ergeren, agressief en antisociaal gedrag. Sociaal passend gedrag omvat het accepteren en uitvoeren van opdrachten, het uiten van boosheid op een gepaste manier, openstaan voor het initiatief van andere kinderen bij samenspelen en het zich houden aan regels en afspraken. Dit hoofddoel wordt bereikt door het verbeteren van de opvoedvaardigheden van de ouders. Deze zijn gespecificeerd bij de subdoelen.

Subdoelen

Hiertoe zijn specifieke subdoelen opgesteld:

- het bevorderen van positief en zorgzaam ouderschap en het vertrouwen van ouders in zichzelf als opvoeders: ouders geven met enthousiasme positieve opdrachten, evenals prijzen en belonen ze gewenst gedrag;
- streng of met geweld opvoeden vervangen door positieve opvoedingsstrategieën: ouders negeren milde vormen van ongewenst gedrag, na matige vormen van ongewenst gedrag passen zij logische gevolgen toe (vb. na op tafel tekenen, neemt ouder stiften weg) of natuurlijke gevolgen (vb. na zonder jas naar buiten gaan wordt kind verkouden), na ernstige vormen van ongewenst gedrag (vb. lichamelijk agressief gedrag) passen zij time-out toe.
- het stimuleren van de sociale, emotionele en cognitieve ontwikkeling van het kind: ouders coachen emoties en sociale vaardigheden van hun kind, zij bevorderen de schoolrijpheid door het coachen van schoolse vaardigheden en doorzettingsvermogen
- ouders werken samen met de begeleiders van hun kind op het kinderdagverblijf en de leerkracht op school.
- ouders zoeken steun bij elkaar en bij personen in hun bredere netwerk.

Group Leaders vragen aan ouders om na elke sessie schriftelijk hun doelen in het evaluatieformulier te omschrijven. Deze doelen sluiten aan op het onderwerp dat die

sessie in de oudertraining is behandeld en sluiten zodoende ook aan op de algemene programmadoelen. Ouders evalueren ook de mate waarin zij hun doelen hebben bereikt. Group Leaders geven hierop schriftelijk commentaar door de doelen van de ouders op de evaluatieformulieren te bekijken tegen de achtergrond van de hierboven genoemde specifieke subdoelen. Group Leaders maken hierbij gebruik van hun eigen observaties hoe ouders de opvoedingsvaardigheden laten zien tijdens rollenspelen in de sessie en hoe ouders rapporteren over hun huiswerkopdracht in de afgelopen week.

1.3 Aanpak

Opzet van de interventie

Incredible Years is een groepsinterventie. Minimaal zes tot maximaal zestien ouders nemen deel aan de interventie. De interventie wordt aangeboden door twee opgeleide Group Leaders. De sessies nemen twee uur in beslag. In het kader van behandeling zijn er minimaal achttien wekelijkse sessies, in het kader van geïndiceerde en selectieve preventie minimaal veertien. Het aantal sessies hangt af van de mate waarin de ouders de opvoedingsvaardigheden in de vingers krijgen en succes boeken in de afname van sociaal storend gedrag en de toename van sociaal passend gedrag van hun kind. Aangezien dit moeilijker is bij behandeling dan bij preventie, is het aantal sessies dat nodig is groter bij behandeling dan bij preventie.

In de eerste bijeenkomsten is de aandacht gericht op het leggen van een positieve basis, o.a. door het volgen van het kind tijdens spel. Doordat op deze manier de band tussen ouders en kinderen versterkt wordt, neemt het ongewenste gedrag vaak al af. Hierna komen onderwerpen aan bod zoals het kind aanmoedigen door het prijzen van kleine stapjes in de goede richting en het opstellen van beloningsprogramma's. Pas hierna wordt ingegaan op het omgaan met ongewenst gedrag, door het gebruik van negeren en time out.

Incredible Years bestaat uit 4 modules:

1. Versterken van de sociale vaardigheden, emotieregulatie en schoolrijpheid van kinderen: deel 1 het kind volgen tijdens spel en zorgen voor een positieve relatie, deel 2 coaching van schoolse vaardigheden, doorzettingsvermogen en bevorderen van schoolrijpheid, deel 3 coaching van emoties en sociale vaardigheden.
2. Prijzen en belonen om luisteren en meewerken te stimuleren: deel 1 de kunst van het effectief prijzen en aanmoedigen, deel 2 motiveren van kinderen door tastbare beloningen
3. Voorkomen en omgaan met probleemgedrag: huisregels, vaste routines en effectief grenzen stellen: deel 1 vaste routine en huisregels, deel 2 effectief grenzen stellen
4. Voorkomen en omgaan met probleemgedrag; omgaan met probleemgedrag: deel 1 ervoor zorgen dat opdrachten worden uitgevoerd, deel 2 ongewenst gedrag negeren, deel 3 time-out na ernstige vormen van ongewenst gedrag, deel 4 natuurlijke en logische gevolgen, deel 5 kinderen leren problemen op te lossen en hun emoties de baas te blijven.

Tijdens de bijeenkomsten leren ouders opvoedingsvaardigheden zoals kindgericht spelen, het geven van complimenten, emoties herkennen en benoemen om gewenst gedrag te

versterken en vaardigheden zoals time-out toepassen en negeren om ongewenst gedrag te verminderen. Zij leren dit door videovignetten te bekijken en aan de hand van vragen gesteld door de Group Leaders helder te krijgen wat de wezenlijke kenmerken zijn van de opvoedingsvaardigheid. Vervolgens krijgen ouders de opvoedingsvaardigheid in de vingers door te oefenen in rollenspelen. Zij zijn hierbij modellen voor elkaar. Inzichten van ouders opgedaan tijdens rollenspelen worden op de flip-over genoteerd door de Group Leaders. Werkvormen die gebruikt worden zijn: brainstormen over nieuwe onderwerpen passend bij de bovengenoemde modules, in tweetallen nadenken over de praktische uitwerking hiervan, groepsdiscussie aan de hand van videofragmenten die opvoedsituaties en ouder-kind interacties illustreren, ideeën van ouders noteren op de flip-over, verbaal concretiseren in oefeningen welke reactie er gegeven kan worden, oefenen in rollenspelen passend bij het onderwerp van de sessie.

Behalve deelname aan de sessies voeren ouders ook thuis opdrachten uit, passend bij hun eigen doelen en het onderwerp van de afgelopen sessie. Die worden voorbereid aan het einde van elke sessie en als eerste agendapunt besproken in de daar opvolgende sessie. Tussen de sessies door bellen ouders elkaar. Zo inspireren ze en moedigen ze elkaar aan. Wanneer nodig kunnen de Group Leaders de ouders tussen twee sessies ook bellen.

In vergelijking met de eerste beoordeling werd Incredible Years door de ontwikkelaar herzien. Het belangrijkste verschil is dat meer aandacht wordt besteed aan het stimuleren van de sociale, emotionele en schoolse ontwikkeling van het kind. Dit komt vooral tot uiting in een toename van sessies in het begin van de interventie (nu eerste module genoemd).

Inhoud van de interventie

Een **sessie** is als volgt opgebouwd:

1. Binnenkomst: de ouders leveren hun huiswerkopdracht van de afgelopen week in. De ouders nemen de feedback door die de Group Leader gaf op de huisopdracht van de week daarvoor.
2. Huiswerkopdracht van de afgelopen week: ouders brengen hun ervaring in van de afgelopen week. Om de ervaring concreet te maken zet de Group Leader een rollenspel in. Ouders geven elkaar adviezen hoe het anders kan.
3. Brainstormen over het onderwerp van de sessie (vb. negeren): de ouders hebben van tevoren het hoofdstuk over bijvoorbeeld het onderwerp negeren uit het boek 'Pittige jaren' gelezen en brainstormen over wat negeren als winst oplevert en wat er moeilijk aan is; de Group Leader noteert deze ideeën op de flip-over.
4. Videovignetten bekijken: de ouders bekijken samen met de Group Leaders videovignetten over bijvoorbeeld negeren. De videovignetten zijn geen ideaaltypische voorbeelden van negeren, maar zijn bedoeld om gedachtewisselingen uit te lokken over de opvoedingsvaardigheid. In de handleiding wordt per videofragment aangegeven wat het kernidee is dat bij dit fragment aan bod dient te komen en welke vragen de Group Leaders kunnen stellen om dit te bereiken.
5. Rollenspelen: de kernideeën vormen het uitgangspunt van rollenspelen voor de hele groep waarin naar voor komt wat een belangrijk aandachtspunt is bij het toepassen van bijvoorbeeld negeren. Wanneer een ouder een punt van belang vindt bij de uitvoering van de opvoedingsvaardigheid dan schrijft de Group Leader dit punt op de flip-over. Ouders oefenen opvoedingsvaardigheden in subgroepen en geven elkaar feedback.

6. Oefeningen voor thuis: de Group Leader legt de opdracht voor thuis uit.
7. Evaluatie: de ouders vullen een beoordelingslijst in waarin de sessie geëvalueerd wordt.

Basisattitude van de Group Leaders:

Bij alle bovengenoemde activiteiten hanteren de Group Leaders een zogenaamde collaboratieve benadering: ze faciliteren groepsdiscussies en moedigen ouders aan om zelf oplossingen te vinden voor problemen, in plaats van dat ze als expert voor de groep te staan. Hun basisattitude is derhalve coachend in plaats van adviserend. Dit zorgt ervoor dat ouders niet afhankelijk worden van de hulpverlening en na het volgen van de oudertraining op eigen kracht verder kunnen. Deze basishouding neemt niet weg dat vanuit inhoudelijk oogpunt bekeken de interventie planmatig en gestructureerd is opgezet met het oog op het verbeteren van de opvoedingsvaardigheden van de ouders, hun vaardigheden in de communicatie met de school en hun vaardigheden in het zoeken van steun bij elkaar en in hun bredere netwerk. Daarnaast is modeling van groot belang bij de Incredible Years oudertraining: group leaders zijn met deze basishouding een voorbeeld voor ouders in de rol die zij naar hun kind toe in kunnen nemen.

Thema's

De volgende thema's komen aan bod:

Met betrekking tot module 1. Met het oog op het stimuleren van de sociale, emotionele en cognitieve ontwikkeling van het kind: het tempo en het initiatief van het kind volgen tijdens spel (bedoeld voor het versterken van de ouder-kind relatie en het zelfvertrouwen van het kind); het op een constructieve, niet-beschuldigende manier praten met de leidsters van het kinderdagverblijf/de peuterspeelzaal en met de leerkrachten over een gezamenlijke aanpak om zo de kans op gedragsverandering bij het kind te vergroten en ruimte te bieden voor het ontwikkelen van schoolse vaardigheden en leren doorzetten (bedoeld voor het stimuleren van schoolse vaardigheden en doorzettingsvermogen); het kind coachen van emoties en sociale vaardigheden (bedoeld voor het herkennen van emoties en het bevorderen van sociaal probleem oplossende vaardigheden). Hierbij wordt gebruik gemaakt van videovignetten, rollenspelen en het bespreken van huiswerkopdrachten. Ouders krijgen door middel van brainstormen en oefeningen in tweetallen meer zicht op het belang van spelen met hun kind en het coachen van hun kind, om schoolse en sociale vaardigheden te stimuleren, evenals het doorzettingsvermogen en emotieregulatie (lichaamssignalen van emoties benoemen, woorden geven aan emoties). Ze oefenen hiermee in zowel de rol van de ouder als de rol van het kind en er worden groepsdiscussies naar aanleiding van de fragmenten gevoerd om ouders vervolgens voor hun eigen kind een passende aanpak te laten formuleren, waarmee ze thuis gaan oefenen.

Met betrekking tot module 2. Met het oog op prijzen en belonen om luisteren en meewerken te stimuleren: het leren effectief prijzen en aanmoedigen van het kind, het leren motiveren van het kind door het gebruik van tastbare beloningen, het leren opzetten van een beloningsprogramma. Hierbij wordt gebruik gemaakt van videovignetten, rollenspelen en het bespreken van huiswerkopdrachten. Ouders denken met de groep en in tweetallen na over de voor- en nadelen van prijzen en belonen, ze beschrijven gedrag dat ze vaker willen zien en ontwerpen hier een eigen beloningsprogramma voor. Er wordt veel geoefend in rollenspelen, zodat ouders weten hoe ze hier thuis mee verder kunnen. In de videofragmenten worden veelvoorkomende

valkuilen en stimulerende aspecten getoond, waardoor ouders thuis met een zo optimaal mogelijk beloningsprogramma kunnen gaan oefenen met hun kind.

Met betrekking tot module 3. Met het oog op het voorkomen en omgaan met probleemgedrag: het leren opstellen van huisregels, het opzetten van vaste routines, het geven van positieve opdrachten en het effectief grenzen stellen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van videovignetten, rollenspelen en het bespreken van huiswerkopdrachten. Ouders leren in groepsdiscussie het belang inzien van het bieden van veiligheid en structuur en buigen zich over hun eigen huisregels en routines. Er wordt getoond in videofragmenten wat handige en minder handige opdrachten zijn en welk effect deze op de gehoorzaamheid van de kinderen hebben. Ouders komen hierbij hun eigen kwaliteiten en valkuilen tegen en gaan zowel in de groep (rollenspelen) als thuis oefenen met het opzetten van passende routines en het geven van opdrachten en het handhaven hiervan (grenzen stellen).

Met betrekking tot module 4. Met het oog op het voorkomen en omgaan met probleemgedrag: het leren vasthouden aan de gegeven opdracht, het leren negeren van milde vormen van ongewenst gedrag, het leren toepassen van time-out bij ernstige vormen van ongewenst gedrag, het leren toepassen van natuurlijke en logische gevolgen na ongewenst gedrag, het leren kinderen problemen op te lossen door verschillende oplossingen voor een probleem te bedenken en te leren denken aan de gevolgen van oplossingen, en het leren kinderen emoties zoals boosheid te herkennen en op een passende manier te uiten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van videovignetten, rollenspelen en het bespreken van huiswerkopdrachten. Over negeren wordt eerst gebrainstormd met de groep om meer inzicht in dit onderwerp te krijgen. Time out wordt meer uitgelegd aan de ouders omdat aan het effectief opzetten van deze procedure zeer veel haken en ogen zitten. Er wordt naar aanleiding van de bijbehorende videofragmenten veel gediscussieerd in de groep hoe dit thuis toe te passen. Vervolgens gaan ouders oefenen met bovengenoemde vaardigheden in de groep tot ze dit voldoende in de vingers hebben om dit ook thuis ten uitvoer te kunnen brengen.

Inhoudelijk zijn er weinig verschillen tussen Incredible Years ingezet als behandeling (18 sessies) en als preventie (14 sessies). Wanneer Incredible Years ingezet wordt als behandeling worden meer sessies besteed aan het leggen van de positieve basis, o.a. door het volgen van het kind tijdens het spel. Er wordt meer tijd uitgetrokken voor het stimuleren van de sociale, emotionele en cognitieve ontwikkeling van het kind en aan het omgaan met ongewenst gedrag. Het aantal sessies meer dan het aangegeven minimum wordt bepaald aan de hand van de mate waarin het hoofddoel en de subdoelen zijn bereikt door de ouders. De extra sessies hebben als oogmerk deze doelen te bereiken. De Group Leaders maken hiervoor gebruik van delen van de bestaande sessies.

2. Uitvoering

Materialen

Cursusboek voor ouders: Pittige jaren. Praktische gids bij het opvoeden van jonge kinderen (Webster-Stratton, 2007). (Nederlandse vertaling van: The Incredible Years - A troubleshooting guide for parents of children aged 2-8 years).

Videofragmenten in het Nederlands ondertiteld met toelichtingen ingesproken in het Nederlands.

Nederlandse handleiding voor Group Leaders.

Beoordelingslijst voor de ouders.

Checklijst van activiteiten voor elke sessie voor de Group Leaders.

Checklijst van acties en vaardigheden van de Group Leaders.

Locatie en type organisatie

De interventie kan als behandeling uitgevoerd worden in een instelling voor Jeugdhulp of Jeugd-GGZ, in een psychologische of pedagogische praktijk. De interventie kan als preventie ook in een andere setting ingezet worden zoals een buurthuis, wijkcentrum, of school, mits de therapeut opgeleid is.

Opleiding en competenties van de uitvoerders

De Engelse naam voor de uitvoerders van Incredible Years is 'Group Leader'. De opleiding tot gecertificeerd Group Leader Incredible Years bestaat uit de deelname aan een driedaagse workshop en de uitvoering van twee groepen onder supervisie. In de driedaagse workshop maken de deelnemers inhoudelijk kennis met Incredible Years vanuit het perspectief van de basisattitude (de collaboratieve benadering) en de specifieke vaardigheden die de Group Leaders zich moeten eigen maken, o.a. coachende begeleiding van het bespreken van videovignetten en inzetten van rollenspelen. Ook aan culturele sensitiviteit en oog voor het opleidingsniveau van de ouders wordt in de opleiding aandacht besteed, zoals het leren ouders uit te nodigen om begrippen in de eigen taal weer te geven en het leren samenwerken met een tolk. De workshops en de supervisie worden aangeboden door de twee hoofdopleiders van Incredible Years in Nederland (in het Engels Mentors genoemd) (zie www.pittigejaren.nl). Na de workshop en het succesvol uitvoeren van twee groepen onder supervisie krijgt de Group Leader een licentie. Voorwaarden tot deelname aan de opleiding zijn: kennis hebben van ontwikkelingspsychologie (bijvoorbeeld op HBO-niveau of WO-niveau), klinische ervaring hebben met het werken met ouders en kinderen, ervaring hebben in het werken met groepen. Minstens zo belangrijk zijn de persoonlijke kwaliteiten. Group Leaders moeten over de vaardigheden beschikken voor het leren vormgeven van de collaboratieve benadering (of samenwerking) met de ouders. Zij moeten leren groepsdiscussies te faciliteren, ouders aan te moedigen om zelf oplossingen te vinden voor problemen, in plaats van als expert voor de groep te staan. De basisattitude van de Group Leaders is immers coachend in plaats van adviserend.

Kwaliteitsbewaking

Per sessie is er een checklijst van activiteiten (o.a. welke rollenspelen worden ingezet, welke videofragmenten worden gebruikt) die door de Group Leaders wordt ingevuld. De Group Leaders krijgen ook feedback op hun functioneren van de ouders middels een beoordelingslijst die de ouders na elke sessie invullen.

Tussen twee sessies evalueren de Group Leaders de afgelopen sessie en bereiden de daarop volgende sessie voor. Zij besteden hierbij aandacht aan het proces van samenwerking met en tussen de ouders: zijn er open vragen gesteld, zijn de reacties van de ouders benoemd, zijn discussies op het juiste moment afgebroken etc.?

Verder evalueren de Group Leaders zichzelf en de andere Group Leader om de vijf sessies op specifieke vaardigheden en acties, zoals zorgen voor een veilige sfeer, het inzetten van modeling, rollenspelen en van humor. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van een checklijst met aandachtspunten en de ruimte om te specificeren wanneer de vaardigheid is ingezet in de sessie.

In het kader van de programma-integriteit is het volgende relevant. Het beleid ten aanzien van de opleiding en kwaliteitsbewaking van Incredible Years in Nederland is afhankelijk van het beleid dat in de Verenigde Staten wordt bepaald. Het is dus niet mogelijk om aanvullende regels en afspraken in te stellen. De programma-integriteit wordt als volgt bewaakt. Hoewel het mogelijk is Incredible Years aan te schaffen en toe te passen zonder certificering, ontraden de twee hoofdopleiders dit met klem. Het risico is immers groot dat de interventie dan niet wordt uitgevoerd zoals die bedoeld is (o.a. collaboratieve benadering en coachende opstelling van de Group Leaders). De opleiding tot gecertificeerd Group Leader wordt dan ook sterk aangeraden. Bovendien kan onderzoek naar Incredible Years niet worden uitgevoerd zonder certificering van de Group Leaders. Certificering houdt in de deelname aan de workshop en het naar tevredenheid van de supervisor (hoofdopleider) uitvoeren van twee groepen. De certificering heeft geen beperking in duur. De hoofdopleiders raden echter aan dat gecertificeerde Group Leaders één keer per twee jaar supervisie krijgen.

Randvoorwaarden

Voor een goede uitvoering is vijf uur per sessie nodig. Een sessie neemt twee uur in beslag, met een extra kwartier aan voorbereiding voor praktische zaken en een kwartier voor de afronding. Voor de nabespreking van de vorige sessie, het nakijken van de huiswerkopdrachten, de voorbereiding van de komende sessie en eventueel supervisie is twee uur nodig. Ook moet dertig minuten worden gereserveerd voor eventueel telefonisch overleg met ouders.

Verder zijn een toegankelijke locatie, een prettige groepsruimte en videoapparatuur nodig (laptop, beamer, scherm).

Implementatie

Bij implementatie van het Incredible Years ouderprogramma wordt per organisatie/instelling bekeken hoe dit het beste aangepakt kan worden in overleg met de hierboven genoemde contactpersonen. Er wordt maatwerk per aanvraag geleverd. Op de Amerikaanse website worden verschillende documenten met stappen van implementatie aangeboden die hierbij als handvaten worden gebruikt. De praktijk heeft laten zien dat deze documenten in Nederland bruikbaar zijn.

Het Incredible Years ouderprogramma implementeren in de praktijk is goed gelukt bij de grotere jeugd GGZ instellingen die zich gecommitteerd hebben aan de richtlijnen en van daar uit willen werken met evidence-based interventies. Implementatie bij gemeenten en kleinere praktijken blijkt lastiger. Veelal wordt het programma als duur gezien. Hoewel de eerste aanschaf van het programma en de bijbehorende supervisie misschien kostbaar lijken, is in de (nationale en internationale) klinische praktijk gebleken dat dit leidt tot hoge kwaliteit en behoud van de positieve effecten, zoals gevonden in

onderzoek. In landen als Noorwegen, Denemarken en het Verenigd Koninkrijk is dit ouderprogramma op grote schaal, en vaak met financiële ondersteuning vanuit de overheid of lokale autoriteiten, geïmplementeerd. Hier wordt in Nederland ook naar gestreefd en een start hiermee lijkt gemaakt, doordat nu meerdere gemeenten met het inzetten van dit ouderprogramma door wijkteams en opvoedcoaches bezig zijn.

Kosten

De interventie wordt gegeven door een psycholoog (uurtarief €114) en een HBO gediplomeerde zoals een psychiatrisch verpleegkundige (uurtarief €72). De tijdinvestering per sessie is vijf uur. Verder zijn er €224 aan materiële kosten per interventie. Alle kosten bij elkaar geteld worden gedeeld door acht, wanneer de interventie wordt aangeboden aan ouders van acht kinderen. In het kader van preventie (veertien sessies) zijn de kosten van Incredible Years per kind €1655. In het kader van behandeling (achttien sessies) zijn de kosten van Incredible Years per kind €2.120 per kind.

De driedaagse workshop kost €795, een supervisie uur kost €85.

+

3. Onderbouwing

Probleem

De interventie is ontwikkeld voor de behandeling van kinderen tussen 3 tot en met 8 jaar met ernstige gedragsproblemen of een hieraan verwante diagnose (oppositieel opstandige stoornis en normoverschrijdende gedragsstoornis); bij deze diagnoses komt ADHD vaker dan bij toeval voor (Waschbusch, 2002). De prevalentie van de oppositieve opstandige stoornis en normoverschrijdende gedragsstoornis is 3% (Matthys & van de Glind, 2013), de prevalentie van ernstige gedragsproblemen waarvoor ouderinterventies gericht op opvoedingsvaardigheden in aanmerking komen is 10% (www.richtlijnenjeugdhulp.nl).

Incredible Years kan ingezet worden als geïndiceerde preventie voor kinderen die enkele gedragskenmerken van bovengenoemde groepen vertonen en daarom bedreigd zijn in hun ontwikkeling. Als ondergrens voor geïndiceerde preventie kan het 75^e of 80^e percentiel van een gestandaardiseerde vragenlijst worden gebruikt. Dit zou betekenen dat de prevalentie 20-25% zou zijn; uit onderzoek blijkt echter dat slechts een kleine groep van kinderen tussen het 80^e en 90^e percentiel aan de interventie deelneemt.

Incredible Years kan ook ingezet worden als selectieve preventie voor kinderen die bedreigd zijn in hun ontwikkeling vanwege risico's bij het kind (pre/dysmaturiteit, perinatale complicaties, moeilijk temperament) en vanwege risico's bij de ouders die een nadelige invloed hebben op hun opvoedingsvaardigheden (ADHD).

Kinderen met deze problemen vertonen een grote verscheidenheid aan sociaal storend gedrag, waaronder dwars en opstandig gedrag, prikkelbaar en driftig gedrag, anderen ergeren, antisociaal gedrag en agressief gedrag (www.richtlijnenjeugdhulp.nl; Matthys, 2011; Matthys & van West, 2014). Deze kinderen zijn bedreigd in hun ontwikkeling vanwege zowel de directe nadelige gevolgen van hun gedrag als het risico op langere termijn nadelige gevolgen waaronder: de afwijzing door leeftijdgenoten (McDonald & Gibson, 2018), het uitlokken van inadequate opvoedingskenmerken (Stormshak, DeVargas & Cardenas, 2018), de ontwikkeling van een vijandig wereldbeeld (Orobio de Castro & van Dijk, 2018), criminaliteit (Maughan & Rutter, 2001), een lager opleidingsniveau resulterend in werkloosheid (Maughan & Rutter, 2001) en psychiatrische stoornissen zoals depressies, verslaving en een antisociale persoonlijkheidsstoornis (Burke, Derella & Johnston, 2018; Frick & Wall Meyers, 2018).

Oorzaken

Wanneer Incredible Years ingezet wordt als behandeling wordt aangenomen dat de ernstige gedragsproblemen en de eraan verwante diagnoses zijn ontstaan en in stand worden gehouden door een combinatie van risicofactoren bij het kind zelf en van de omgeving. Tot de factoren van het kind zelf behoren erfelijkheid (Barker, Cecil, Walton & Meehan, 2018), een moeilijk temperament (Guo & Mrug, 2018) en neurocognitieve kenmerken waaronder een zwakke intelligentie, een taalachterstand en ADHD symptomen zoals impulsiviteit en aandachtsproblemen (Jarrett & Hilton, 2018; Matthys & Lochman, 2017), en problemen met de emotieregulatie (Bookhout, Hubbard & Moore, 2018). Tot de factoren van de omgeving behoren een tekortschietende ouderlijke sensitiviteit (Groeneveld & Mesman, 2018) en opvoedingskenmerken zoals inconsequentie in het hanteren van ongewenst gedrag, eenzijdige aandacht voor ongewenst gedrag, onvoldoende prijzen van gewenst gedrag en hard straffen van

ongewenst gedrag (Stormshak, DeVargas & Cardenas, 2018). Deze omgevingsfactoren hangen samen met de volgende risicofactoren: kenmerken van de ouders zoals depressiviteit of impulsiviteit (Barry, Lindsey, Fair & DiSabatino, 2018), relatieproblemen tussen de ouders (O'Leary & Solano, 2018), financiële problemen (Maughan, Rowe & Murray, 2018) en problemen in de buurt en in het contact met de school (Fite, Rubens, Evans & Poquiz, 2018; Webster-Stratton, 2003).

Wanneer Incredible Years ingezet wordt als geïndiceerde preventie wordt uitgegaan van hetzelfde denkkader als bij behandeling, zij het dat de gedragsproblemen en de eraan ten grondslag liggende kind- en omgevingsfactoren minder uitgesproken zijn.

Ook wanneer Incredible Years ingezet wordt als selectieve preventie geldt hetzelfde denkkader zij het dat van bij het begin de risicofactor bij het kind of de omgeving van tevoren bekend is.

Zowel voor de behandeling als voor de twee vormen van preventie geldt dat rekening moet worden gehouden met andere kenmerken bij het kind die problemen in stand kunnen houden zoals een zwakke intelligentie, een taalachterstand en problemen met de emotieregulatie (Bookhout, Hubbard & Moore, 2018; Jarrett & Hilton, 2018). De sociale en schoolse ontwikkeling kan ook belemmerd worden door een moeizame samenwerking tussen de ouders en de school (Webster-Stratton, 2003, 2012).

Aan te pakken factoren

Incredible Years heeft tot hoofddoel de afname van sociaal storende gedrag dat de doelgroep kenmerkt, evenals de toename van sociaal passend gedrag. Dit hoofddoel wordt bereikt door het bevorderen van de opvoedingsvaardigheden van de ouders. Deze zijn gespecificeerd in de subdoelen. Hierbij worden de volgende factoren aangepakt.

- Het bevorderen van positief en zorgzaam ouderschap en het vertrouwen van ouders in zichzelf als opvoeders. Factoren die hier worden aangepakt zijn: een tekort schietende sensitieve responsiviteit (Groeneveld & Mesman, 2018), ouderkenmerken zoals depressiviteit en impulsiviteit (Barry, Lindsey, Fair & DiSabatino, 2018) en relatieproblemen tussen de ouders (O'Leary & Solano, 2018).
- Streng of met geweld opvoeden vervangen door positieve opvoedingsstrategieën. Factoren die hier worden aangepakt zijn: een tekort schietende sensitieve responsiviteit (Groeneveld & Mesman, 2018) en opvoedingskenmerken zoals inconsequentie in het hanteren van ongewenst gedrag, eenzijdige aandacht voor ongewenst gedrag, onvoldoende prijzen van gewenst gedrag en hard straffen van ongewenst gedrag (Stormshak, DeVargas & Cardenas, 2018).
- Het stimuleren van de sociale, emotionele en cognitieve ontwikkeling van het kind. Factoren die hier worden aangepakt zijn: een tekortschietende sensitieve responsiviteit voor het tempo van hun kind (Groeneveld & Mesman, 2018), aandacht voor een eventuele zwakke intelligentie, een taalachterstand, ADHD symptomen en problemen met de emotieregulatie van het kind (Bookhout, Hubbard & Moore, 2018; Jarrett & Hilton, 2018).
- Ouders werken samen met de begeleiders van hun kind op het kinderdagverblijf en de leerkracht op school. Factoren die hier worden aangepakt zijn: problemen in het contact met de school (Fite, Rubens, Evans & Poquiz, 2018; Webster-Stratton, 2003).
- Ouders zoeken steun bij elkaar en bij personen in hun bredere netwerk. Factoren die hier worden aangepakt zijn: kenmerken van de ouders zoals depressiviteit of impulsiviteit (Barry, Lindsey, Fair & DiSabatino, 2018), relatieproblemen tussen

de ouders (O'Leary & Solano, 2018), financiële problemen (Maughan, Rowe & Murray, 2018) en problemen in de buurt en in het contact met de school (Fite, Rubens, Evans & Poquiz, 2018).

Verantwoording

Inhoudelijk

Inhoudelijk is Incredible Years als ouderinterventie gericht op opvoedingsvaardigheden gebaseerd op de 'coercion theory' ontwikkeld door Patterson (zie o.a. Patterson, Reid & Dishion, 1992) en door anderen doorontwikkeld (Stormshak, DeVargas & Cardenas, 2018). Volgens deze theorie, die gebaseerd is op de *operante leertheorie*, wordt het ontstaan en in stand houden van gedragsproblemen bij jonge kinderen en kinderen in de schoolleeftijd verklaard door dwingende interactiepatronen tussen het kind en de ouders en door het onvoldoende uitlokken van gewenst gedrag. Wanneer ouders leren specifieke opvoedingsvaardigheden toe te passen zoals opdrachten positief formuleren, gewenst gedrag enthousiast prijzen en belonen, consequent omgaan met ongewenst gedrag door negeren, time-out en logische gevolgen, zullen de gedragsproblemen van het kind afnemen. Dit mediatie effect van oudertrainingen werd aangetoond in Amerikaans onderzoek (o.a. DeGarmo, Patterson & Forgatch, 2004). Ook Nederlands onderzoek bij jonge kinderen biedt hiervoor ondersteuning (Posthumus e.a., 2013).

Inhoudelijk is Incredible Years ook gebaseerd op de Bandura's *theorie over modeling* (1973). Het is van belang dat ouders het goede voorbeeld geven (modeling), omdat kinderen leren door te imiteren (Bandura, 1973). Als ouders bijvoorbeeld laten zien hoe zij op een passende manier met frustraties omgaan leren zij hun kind hun emoties beter te reguleren.

Inhoudelijk richt de interventie zich ook op kenmerken van het kind die de problemen in stand houden, zoals een zwakke intelligentie, een taalachterstand en problemen met de emotieregulatie (Jarrett & Hilton, 2018; Bookhout, Hubbard & Moore, 2018). Er is oog voor het leertempo van het kind: de interventie vangt aan met het onderwerp volgen van het spel van het kind. Ouders leren hierbij af te stemmen op het cognitieve en taalniveau van het kind (Webster-Stratton, 2012). Ouders leren hun kind beter om te gaan met oplopende boosheid door het inzetten van positieve opdrachten, negeren, time-out en coaching.

Inhoudelijk besteedt de interventie ook aandacht aan de samenwerking met de leerkracht. In de interventie wordt gewerkt aan de communicatie van de ouders met het kinderdagverblijf of de school, met het oog op de bevordering van de cognitieve, emotionele en sociale ontwikkeling van het kind buitenshuis (Webster-Stratton, 2003, 2012).

Aanpak

Ook de aanpak is gebaseerd op de operante leertheorie. Zoals elke ouderinterventie gericht op opvoedingsvaardigheden maken ouders zich opvoedingsvaardigheden eigen door het oefenen in rollenspelen (Kazdin, 2005). Specifiek voor Incredible Years is dat de interventie plaats vindt in een groep ouders; ouders oefenen daarom hetzij plenair hetzij in kleine groepjes (Webster-Stratton, 2011). Vanuit het perspectief van de operante leertheorie betekent dit dat ouders zich adequate opvoedingsvaardigheden eigen maken omdat zij worden geprezen door andere ouders en door de Group Leaders wanneer zij

de opvoedingsvaardigheden tijdens rollenspelen adequaat toepassen. Wanneer zij de opvoedingsvaardigheden inadequaar toepassen, worden de meer gewenste vorm door andere ouders voorgesteld. Het oefenen krijgt ook vorm in de thuisopdrachten. Ervaringen thuis worden in de volgende sessie in rollenspelen uitgebeeld.

In de aanpak is de interventie ook gebaseerd op Bandura's theorie over modeling (Bandura, 1973, 1977). Ouders leren in de interventie van elkaar door het uitbeelden van de opvoedingsvaardigheid in rollenspelen (Bandura, 1973, 1977). Ook leren ouders opvoedingsvaardigheden door het bekijken van video-voorbeelden (Bandura, 1973, 1977).

Bij het zich eigen maken van de opvoedingsvaardigheden wordt aandacht besteed aan kenmerken van de ouders zelf, zoals de neiging om impulsief te handelen en een gebrek aan energie samenhangend met depressieve gevoelens (Barry, Lindsey, Fair & DiSabatino, 2018), evenals aan relatieproblemen tussen de ouders (O'Leary & Solano, 2018), financiële problemen (Maughan, Rowe & Murray, 2018) en problemen in de buurt en in het contact met de school (Fite, Rubens, Evans & Poquiz, 2018). Het zoeken van ondersteuning bij de partner en het bredere netwerk krijgt daarom de nodige aandacht (O'Leary & Solano, 2018; Webster-Stratton, 2012). Ouders oefenen het communiceren met anderen, onder wie de partner, het brede netwerk en het kinderdagverblijf, de peuterspeelzaal of de school. Ouders hebben ook telefonisch contact met elkaar tussen de sessies om elkaar aan te moedigen en te inspireren bij het uitvoeren van de thuisopdrachten, en om hun sociale netwerk uit te breiden.

Er is ook aandacht voor de stimulering van de cognitieve, emotionele en sociale ontwikkeling van het kind. Ouders leren het tempo en het initiatief van het kind te volgen tijdens spel (Webster-Stratton, 2016); hiervoor is sensitieve responsiviteit een voorwaarde (Groeneveld & Mesman, 2018). Dit is in het bijzonder van belang wanneer bij het kind ook sprake is van een zwakke intelligentie of een achterstand in de taalontwikkeling (Jarrett & Hilton, 2018).

In de aanpak speelt het sterker maken van de ouders (empowerment) een belangrijke rol (Webster-Stratton, 2012). Group Leaders verhelderen waar nodig, maar instrueren niet. Ouders leren zelf problemen op te lossen. In de interventie staat het belang van een positieve benadering steeds voorop. In de sessies ligt de nadruk op wat goed gaat en, waar nodig, hoe het beter kan (Webster-Stratton, 2012). Kenmerkend voor Incredible Years is de zogenaamde collaboratieve benadering (of samenwerking) van de Group Leaders met de ouders (Webster-Stratton, 2012). Group Leaders faciliteren groepsdiscussies en moedigen ouders aan om zelf oplossingen te vinden voor problemen. Group Leaders staan derhalve niet als expert voor de groep. De basisattitude van de Group Leaders is coachend in plaats van adviserend. Ouders krijgen na elke sessie de gelegenheid om de Group Leaders feedback te geven middels een beoordelingslijst. Op die manier wordt een optimale samenwerking bereikt tussen de ouders en de Group Leaders.

Met het oog op het bereiken van de doelen van de ouders, expliciteren ouders hun doelen na elke sessie in het evaluatieformulier. Behalve de ouders zelf geven ook de Group Leaders hun mening over het bereiken van de doelen. Zij maken hierbij gebruik van hun eigen observaties hoe ouders de opvoedingsvaardigheden laten zien tijdens rollenspelen in de sessie. Wanneer doelen van ouders niet bereikt worden, kunnen Group

Leaders aan ouders één of meerdere extra sessies voorstellen. Voor de invulling van de extra sessies maken de Group Leaders gebruik van delen van de bestaande sessies.

Wanneer de kennis van de Nederlandse taal onvoldoende is kan een tolk deelnemen aan de sessies.

In de V.S. is dit heel gebruikelijk (Webster-Stratton, 2012), maar ook in de Nederland is gebleken dat dit haalbaar is (Leijten, Raaijmakers, Orobio de Castro, van den Ban, & Matthys, 2017). Er is oog voor de etnisch/culturele/religieuze achtergrond van de ouders (Webster-Stratton, 2012); zo kan de betekenis van het woord 'prijzen' (van gewenst gedrag) verschillen naar gelang van de religieuze achtergrond.

4. Onderzoek

4.1 Onderzoek naar de uitvoering

In alle vier de effectonderzoeken welke onder 4.2 worden gerapporteerd werd telkens de kwaliteit van uitvoering gerapporteerd. Dit is immers een voorwaarde voor de acceptatie van artikelen over het effect van een onderzoek.

Studie 1

a) Posthumus, J.A., Raaijmakers, M.A.J., Maassen, G.H., van Engeland, H., & Matthys, W. (2012): Sustained effect of Incredible Years as a preventive intervention in preschool children with conduct problems, *Journal of Abnormal Child Psychology*, 40, 487-500.

b) De integriteit van de uitvoering werd bewaakt door het gebruik van de checklist van activiteiten na elke sessie, het videotapen van elke sessie en het achteraf bespreken van die sessie door de twee therapeuten, de feedback van de ouders na elke sessie, de beoordeling om de vijf sessies van de therapeut van zichzelf en de ander aan de hand van de checklist. Bovendien waren alle therapeuten gecertificeerd.

c) Er was geen uitval van ouders; alle ouders die aan de interventie zijn begonnen, hebben die ook beëindigd. Meer kwantitatieve gegevens zijn niet opgenomen in het artikel. Voor de meeste instrumenten zijn die er ook niet. Bijvoorbeeld de mate waarin de therapeut de collaboratieve benadering vormgeeft, gebeurt aan de hand van voorbeelden waarin de therapeut in het formulier aangeeft wanneer in de sessie hij/zij een bepaalde aanpak (vb. ouder aanmoedigen om zelf oplossing te vinden) toepast; dit wordt gecheckt door de andere therapeut.

Studie 2

a) Menting, A.T.A., Orobio de Castro, B., & Matthys, W. (2014). A trial of parent training for mothers being released from incarceration and their children. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 43, 381-396.

b) De integriteit van de uitvoering werd bewaakt door het gebruik van de checklist van activiteiten na elke sessie, het videotapen van elke sessie en het achteraf bespreken van die sessie door de twee therapeuten en de feedback van de ouders na elke sessie. Bovendien was bij elke groep ouders minstens een therapeut gecertificeerd.

c) Uit de checklist van activiteiten blijkt dat gemiddeld 98,1% van de activiteiten werden verricht. Van de 55 moeders die aan de interventie zijn begonnen, hebben er 51 de interventie beëindigd. Gezien de aard van de steekproef (moeders op het einde van of kort na hun detentie) is de deelname hoog.

Studie 3

a) Leijten, P., Raaijmakers, M.A.J., Orobio de Castro, B., van den Ban, E., & Matthys, W. (2017): Effectiveness of the Incredible Years Parenting Program for families with socioeconomically disadvantaged and ethnic minority backgrounds. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 46, 59-73.

b) De integriteit van de uitvoering werd bewaakt door het gebruik van de checklist na elke sessie, het videotapen van elke sessie en het achteraf bespreken van die sessie door de twee therapeuten, en de feedback van de ouders na elke sessie. Bovendien was bij elke groep ouders minstens een therapeut gecertificeerd.

c) Van de 154 ouders die aan de interventie zijn begonnen, hebben er 121 de interventie beëindigd. Gezien de aard van de steekproef (relatief veel allochtone gezinnen en gezinnen met laag SES), is de deelname acceptabel. In het artikel worden verder geen kwantitatieve gegevens verstrekt over de uitvoering. Voor de meeste instrumenten zijn die er ook niet. Bijvoorbeeld de mate waarin de therapeut de collaboratieve benadering vormgeeft, gebeurt aan de hand van voorbeelden waarin de therapeut in het formulier aangeeft wanneer in de sessie hij/zij een bepaalde aanpak (vb. ouder aanmoedigen om zelf oplossing te vinden) toepast; dit wordt gecheckt door de andere therapeut.

Studie 4

a) Weeland, J., Chhangur, R.R., van der Giessen, D., Matthys, W., Orobio de Castro, B., & Overbeek G.: Intervention effectiveness of the Incredible Years: New insights into sociodemographic and intervention-based moderators. *Behavior Therapy*, 48, 1-18.

b) De integriteit van de uitvoering werd bewaakt door het gebruik van de checklist na elke sessie, de feedback van de ouders na elke sessie, de beoordeling om de vijf sessies van de therapeut van zichzelf en de ander. Bovendien was bij elke groep ouders minstens een therapeut gecertificeerd.

c) Uit de checklist van activiteiten blijkt dat gemiddeld 70,4% van de activiteiten werden verricht. Van de 197 ouders die aan de interventie zijn begonnen, hebben er 178 de interventie beëindigd.

4.2 Onderzoek naar de behaalde effecten

Er werden vier effectonderzoeken uitgevoerd en 1 meta-analyse.

Studie 1

a) Posthumus, J.A., Raaijmakers, M.A.J., Maassen, G.H., van Engeland, H., & Matthys, W. (2012): Sustained effect of Incredible Years as a preventive intervention in preschool children with conduct problems, *Journal of Abnormal Child Psychology*, 40, 487-500.

b) Incredible Years werd als geïndiceerde preventie aangeboden aan 72 ouders van vierjarige kinderen (gemiddelde leeftijd 50 maanden, 70% jongens) met gedragsproblemen. Inclusie criterium was een score op minstens het 80^e percentiel van de CBCL Agressief gedrag. De gemiddelde score voor agressief gedrag op de CBCL kwam overeen met het 93^e percentiel. Een case-control design werd gehanteerd waarbij de 72 gezinnen die geen interventie kregen gematched werden met de interventiegezinnen op geslacht, intelligentie en agressieniveau van het kind, het opleidingsniveau en het stressniveau van de ouders, en op de bevolkingsdichtheid van de woonplaats. Om de effecten te bepalen werden er voorafgaand aan, direct na de interventie, en zowel een jaar als twee jaar na afloop van de interventie metingen verricht. Ouder-kind interacties werden geobserveerd volgens een gestandaardiseerde methode (DPICS), om zowel opvoedingsvaardigheden als gedrag van het kind blind te beoordelen. Ook vulden ouders

gestandaardiseerde vragenlijsten in over het gedrag van hun kind (CBCL, ECBI) en hun eigen opvoedingsvaardigheden (PPI). De integriteit van de uitvoering werd bewaakt door het gebruik van de checklist na elke sessie, de feedback van de ouders na elke sessie, de beoordeling om de vijf sessies van de therapeut van zichzelf en de ander. Bovendien waren alle therapeuten gecertificeerd.

c) De resultaten lieten zien dat zowel de geobserveerde opvoedingsvaardigheden (kritiek geven, specifiek prijzen) als enkele door hen zelf beoordeelde opvoedingsvaardigheden (gepaste discipline, harde en inconsequente discipline, prijzen en belonen) van de ouders in vergelijking met die van de controlegroep verbeterd waren na twee jaar. Ook bleek twee jaar na afloop van de interventie dat de geobserveerde gedragsproblemen van de kinderen afgenomen waren, in vergelijking met de controlegroep. Ouders gaven echter aan zelf geen verbeteringen te zien in het gedrag van hun kind. Een verband werd aangetoond tussen de afname van het geven van kritiek door de ouders en de afname van de gedragsproblemen van het kind, zoals bleek uit de gedragsobservaties. Ook werd de wederzijdse beïnvloeding van de geobserveerde opvoedingsvaardigheden van de ouders en het geobserveerde gedrag van het kind over de tijd onderzocht. Het bleek dat de invloed van ouders op het gedrag van hun kind groter werd naarmate de tijd verstreek. Deze resultaten suggereren dat de opvoedingsvaardigheden een mediërende rol speelden in de afname van gedragsproblemen.

In het artikel zelf worden geen effectsizes genoemd. Deze werden wel berekend in het kader van de meta-analyse van Menting, Orobio de Castro en Matthys (2013). De effectsizes van deze studie variëren van 0.16 (geobserveerd pro sociaal gedrag) tot 0.40 (geobserveerde gedragsproblemen).

Studie 2

a) Menting, A.T.A., Orobio de Castro, B., & Matthys, W. (2014). A trial of parent training for mothers being released from incarceration and their children. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 43, 381-396.

b) Incredible Years werd als selectieve preventie aangeboden aan moeders van kinderen tussen 2 en 10 jaar, op het einde van de gevangenisstraf of net na hun ontslag uit de gevangenis. Moeders van 133 kinderen (gemiddelde leeftijd 76 maanden, 48 % jongens) werden gerandomiseerd tussen de Incredible Years conditie en een conditie zonder interventie. Moeders vulden een gestandaardiseerde vragenlijst in over het gedrag van hun kind (ECBI), evenals de leerkrachten (TRF). Moeders vulden ook een vragenlijst in over opvoedingsvaardigheden (APQ). De vragenlijsten werden ingevuld voorafgaand aan de interventie, twee keer in de loop van de interventie, en op het einde van de interventie. De integriteit van de uitvoering werd bewaakt door het gebruik van de checklist na elke sessie, de feedback van de ouders na elke sessie, de beoordeling om de vijf sessies van de therapeut van zichzelf en de ander. Bovendien was bij elke groep ouders minstens één therapeut gecertificeerd.

c) In vergelijking met de controlegroep rapporteerden de moeders een verbetering in ECBI intensiteit ($d = 0.30$), echter niet in ECBI aantal problemen. Leerkrachten rapporteerden geen verbetering in gedrag (TRF). Voor wat opvoedingsvaardigheden betreft rapporteerden moeders een verbetering in inconsequente discipline ($d = 0.63$), maar niet in betrokkenheid, positief opvoeden, fysiek straffen en onvoldoende toezicht).

Studie 3

a) Leijten, P., Raaijmakers, M.A.J., Orobio de Castro, B., van den Ban, E., & Matthys, W. (2017): Effectiveness of the Incredible Years Parenting Program for families with socioeconomically disadvantaged and ethnic minority backgrounds. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 46, 59-73.

b) In een gerandomiseerd onderzoek met wachtlijst als controleconditie werd Incredible Years in een GGZ instelling als behandeling aangeboden aan 45 verwezen kinderen en als geïndiceerde preventie op scholen aan 109 kinderen met als gemiddelde leeftijd 5.59 jaar (62% jongens, 66% etnische minderheid). Ouders vulden gestandaardiseerde vragenlijsten in over het gedrag van hun kind (CBCL, SDQ), over stress (PSI) en over hun opvoedingsvaardigheden (PPI) voor de start van de interventie en na beëindiging van de interventie. De leerkracht vulde een vragenlijst in over gedrag (SDQ), eveneens voor de start van de interventie en na beëindiging van de interventie. De integriteit van de uitvoering werd bewaakt door het gebruik van de checklist na elke sessie, de feedback van de ouders na elke sessie, de beoordeling om de vijf sessies van de therapeut van zichzelf en de ander. Bovendien was bij elke groep ouders minstens één therapeut gecertificeerd.

c) In vergelijking met de controlegroep beoordeelden de ouders een verbetering van gedrag op de ECBI intensiteit ($d = 0.47$) en problemen ($d = 0.57$, op de SDQ (gedrag) ($d = 0.45$), en verbetering op de opvoedingsvaardigheden PPI (harde en inconsistente discipline) ($d = 0.59$) en PPI prijzen en belonen ($d = 0.64$). Ouders rapporteerden geen verbetering op de andere opvoedingsvaardigheden van de PPI (discipline, duidelijke verwachtingen, fysiek straffen), evenmin op stress (PSI). De leerkracht rapporteerde een verbetering op de schaal voor hyperactiviteit en onoplettendheid (SDQ) ($d = 0.38$), echter niet op gedragsproblemen. Er werd geen modererend effect gevonden van SES of etnische minoriteit op de gedragsuitkomsten zoals beoordeeld door de ouders en de leerkracht, evenmin op de opvoedingskenmerken waarop een verbetering werd gevonden.

Studie 4

a) Weeland, J., Chhangur, R.R., van der Giessen, D., Matthys, W., Orobio de Castro, B., & Overbeek G. (2017): Intervention effectiveness of the Incredible Years: New insights into sociodemographic and intervention-based moderators. *Behavior Therapy*, 48, 1-18.

b) In een gerandomiseerd onderzoek werd hetzij Incredible Years als geïndiceerde preventie aangeboden hetzij geen interventie aan 387 kinderen in de leeftijd van 4 tot 8 jaar (gemiddelde leeftijd 6.21 jaar; 55% jongens). Inclusiecriteria waren een score boven het 75^e percentiel op de ECBI Intensity. Op drie momenten (voor de interventie, na de interventie en bij vier maanden follow-up) werd zowel gedrag van het kind door de ouders gerapporteerd (CBCL Externalizing Behavior, MESSY Prosocial Behavior) als geobserveerd (DPICS (Externalizing, Prosocial)). Evenzo werd op deze drie momenten opvoedingsgedrag gerapporteerd door de ouders (PPI Positive, Negative) en geobserveerd (DPICS Positive, Negative). De integriteit van de uitvoering werd bewaakt door het gebruik van de checklist na elke sessie, de feedback van de ouders na elke sessie, de beoordeling om de vijf sessies van de therapeut van zichzelf en de ander. Bovendien was bij elke groep ouders minstens één therapeut gecertificeerd.

c) In vergelijking met de controlegroep rapporteerden de ouders een afname in externaliserend gedrag ($d = .36$ na interventie; $d = 0.31$ bij follow-up; alle effectgrootten zijn die welke zijn opgenomen in een correctie van het oorspronkelijke artikel: Corrigendum,

Behavior Therapy, 49, 308-309). Er was geen effect op geobserveerd externaliserend gedrag, evenmin op gerapporteerd en geobserveerd prosociaal gedrag. In vergelijking met de controlegroep was er een afname van gerapporteerd negatief opvoedingsgedrag ($d=0.46$ na interventie; $d=0.40$ bij follow-up) evenals een toename van positief opvoedingsgedrag ($d=0.45$ na interventie; 0.45 bij follow-up). In vergelijking met de controlegroep was er een toename in geobserveerd positief opvoedingsgedrag ($d=0.40$, na interventie; $d=0.45$ bij follow-up), maar in de verandering in geobserveerd negatief opvoedingsgedrag werd geen verschil gevonden.

Meta-analyse

a) Menting, A.T., Orobio de Castro, B., & Matthys, W. (2013). Effectiveness of the Incredible Years parent training to modify disruptive and prosocial child behavior: A meta-analytic review. *Clinical Psychology Review*, 33, 901-913.

b) Dit is de eerste en tot op heden de enige meta-analyse naar het effect van Incredible Years. De effectgrootte werd onderzocht van Incredible Years ingezet als behandeling, als geïndiceerde preventie en als selectieve preventie. Ook werd onderzocht of kind- en omgevingskenmerken een invloed hadden op het effect. Inclusiecriteria waren: publicatie voor april 2010, aanwezigheid van een controleconditie, metingen voor en na de interventie, ten minste één maat voor sociaal storend gedrag of voor sociaal passend gedrag, Voor Incredible Years ingezet als behandeling werden 22 studies betrokken, als geïndiceerde preventie 11 studies en als selectieve preventie 12 studies.

c) De gemiddelde effectgrootte van ouder-gerapporteerd gedrag was $d=0.50$ voor Incredible Years als behandeling, $d=0.20$ voor Incredible Years ingezet als geïndiceerde preventie en $d=0.13$ voor Incredible Years ingezet als selectieve preventie. De gemiddelde effectgrootte van sociaal storend gedrag was $d=0.27$ en van sociaal passend gedrag $d=0.23$. De gemiddelde effectgrootte van observatie ($d=0.37$) was groter dan van de ouders ($d=0.30$) en leerkrachten ($d=0.13$). De belangrijkste voorspeller van het effect was de ernst van het sociaal storend gedrag bij de voormeting: hoe ernstiger, hoe groter het effect.

5. Samenvatting Werkzame elementen

Voor het bereiken van de doelen zijn de volgende *inhoudelijke werkzame elementen* nodig. Ten eerste het oefenen van opvoedingsvaardigheden door rollenspelen, het bespreken van videovignetten, het uitvoeren van huiswerkopdrachten en de bespreking ervan in het begin van de bijeenkomst. Ten tweede het oefenen van communiceren met anderen (partner, brede netwerk, kinderdagverblijf/peuterspeelzaal/school) door rollenspelen, het bespreken van videovignetten, huiswerkopdrachten en de bespreking van huiswerkopdrachten in het begin van de bijeenkomst. Ten derde het voorbeeld zijn voor het kind tijdens rollenspelen, het bespreken van videovignetten, huiswerkopdrachten en de bespreking van huiswerkopdrachten in het begin van de bijeenkomst.

De *praktische werkzame elementen* bij de uitvoering van de interventie maken deel uit van de collaboratieve benadering. Group Leaders faciliteren groepsdiscussies en moedigen ouders aan om zelf oplossingen te vinden voor problemen. Group Leaders staan derhalve niet als expert voor de groep. De basisattitude van de Group Leaders is coachend in plaats van adviserend. Group Leaders verhelderen waar nodig, maar instrueren niet. Zij hebben voor ogen de ouders sterker te maken (empowerment). De nadruk ligt op wat goed gaat en, waar nodig, hoe het beter kan. Behalve de collaboratieve benadering helpt de groepswijze aanpak de ouders om hun doelen te realiseren: zij stimuleren en steunen elkaar hierbij. Voor de Group Leaders is de uitgebreide handleiding een belangrijke houvast bij de uitvoering van de interventie zoals die bedoeld is.

6. Aangehaalde literatuur

Bandura, A. (1973). *Aggression: A social learning analysis*. Englewood Cliffs, NJ:Prentice Hall.

Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs:Prentice-Hall, Inc.

Barry, T.D., Lindsey, R.A., Fair, E.C., & DiSabatino, K. (2018). Parent psychopathology. In J.E. Lochman and W. Matthys (Eds.). *The Wiley Handbook of Disruptive and Impulsive-Disorders* (pp. 275-290). Chichester: Wiley-Blackwell.

Bookhout, M.K., Hubbard, J.A. & Moore, C.C. (2018). Emotion regulation. In J.E. Lochman and W. Matthys (Eds.). *The Wiley Handbook of Disruptive and Impulsive-Disorders* (pp. 221-236). Chichester: Wiley-Blackwell.

Burke, E.F., Derella, O.J., & Johnston, O.G. (2018). Diagnostic issues in oppositional defiant disorder. In J.E. Lochman and W. Matthys (Eds.). *The Wiley Handbook of Disruptive and Impulsive-Disorders* (pp. 21-36). Chichester: Wiley-Blackwell.

DeGarmo, D.S., Patterson, G.R., & Forgatch, M.S. (2004). How do outcomes in a specified parent training intervention maintain or wane over time? *Prevention Science*, 5, 73-89.

Frick, P.J. & Wall Meyers, T.D. (2018). Conduct disorder and callous-unemotional traits. In J.E. Lochman and W. Matthys (Eds.). *The Wiley Handbook of Disruptive and Impulsive-Disorders* (pp. 37-54). Chichester: Wiley-Blackwell.

Groeneveld, M .G. & Mesman, J. (2018). Attachment and disruptive disorders. In J. E. Lochman and W. Matthys (Eds.), *The Wiley Handbook of Disruptive and Impulsive-Control Disorders* (pp. 207-220). Chichester: John Wiley.

Guo, J. & Mrug, S. (2018). Temperament. In J. E. Lochman and W. Matthys (Eds.), *The Wiley Handbook of Disruptive and Impulsive-Control Disorders* (pp. 175-188). Chichester: John Wiley.

Jarreth, M.A. & Hilton, D.C. (2018). Cognitive functions. In In J.E. Lochman and W. Matthys (Eds.). *The Wiley Handbook of Disruptive and Impulsive-Disorders* (pp. 159-174). Chichester: Wiley-Blackwell.

Kazdin, A. (2005). *Parent Management Training*. Oxford: Oxford University Press.

www.kenniscentrum-kjp.nl/Professionals/Stoornissen/ODD-CD

Leijten, P, Raaijmakers, M.A., Orobio de Castro, B., van den Ban, E., & Matthys, W. (2017). Effectiveness of the Incredible Years Parenting Program for families with socioeconomically disadvantaged and ethnic minority backgrounds. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 46, 59-73.

Matthys, W. (2011). *Gedragstoornissen bij kinderen; diagnostiek en behandeling voor de professional*. Amsterdam: Hogrefe.

- Matthys, W. en van de Glind, G. (2013). Richtlijn Oppositioneel-opstandige stoornis (ODD) en gedragsstoornis (CD) bij kinderen en jongeren. Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie, Utrecht, De Tijdstroom.
- Matthys, W. & van West, D. (2014). Gedragsstoornissen. In *Kinder- en jeugdpsychiatrie* (F.C. Verhulst, F. Verheij & M. Danckaerts, Red.) (pp. 255-280). Assen: Koninklijke Van Gorcum.
- Matthys, W. & Lochman, J.E. (2017). *Oppositional Defiant Disorder and Conduct Disorder in Childhood*. (Second Edition). Chichester: Wiley-Blackwell.
- Maughan, B., Rowe, R. & Murray, J. (2018). Family poverty and structure. In J. E. Lochman and W. Matthys (Eds.), *The Wiley Handbook of Disruptive and Impulsive-Control Disorders* (pp. 258-274). Chichester: John Wiley.
- Maughan, B. & Rutter, M. (2001). Antisocial children grown up. In J. Hill & B. Maughan (Eds.) *Conduct disorders in children and adolescents* (pp. 507-552). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- McDonald, K.L. & Gibson, C.E. (2018). Peer rejection and disruptive behavior disorders. In J.E. Lochman and W. Matthys (Eds.). *The Wiley Handbook of Disruptive and Impulsive-Disorders* (pp. 325-338). Chichester: Wiley-Blackwell.
- Menting, A.T., Orobio de Castro, B., & Matthys, W. (2013). Effectiveness of the Incredible Years parent training to modify disruptive and prosocial child behavior: A meta-analytic review. *Clinical Psychology Review*, 33, 901-913.
- Menting, A.T., Orobio de Castro, B., Wijngaards-de Meij, L.D., & Matthys, W. (2014). A trial of parent training for mothers being released from incarceration and their children. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 43, 381-396.
- O'Leary, K. D. & Solano, I. (2018). Relationship discord, intimate partner physical aggression, and externalizing problem of children. In J.E. Lochman and W. Matthys (Eds.), *The Wiley Handbook of Disruptive and Impulsive-Control Disorders* (pp. 291-305). Chichester: John Wiley.
- Orobio de Castro, B. & Van Dijk, A. (2018). "It's Gonna End Up with a Fight Anyway:" Social cognitive processes in children with disruptive behavior disorders. In J.E. Lochman and W. Matthys (Eds.). *The Wiley Handbook of Disruptive and Impulsive-Disorders* (pp. 237-253). Chichester: Wiley-Blackwell.
- Patterson, G.R., Reid, J.B., & Dishion, T.J. (1992). *Antisocial boys*. Eugene, OR. Castalia.
- Posthumus, J.A., Raaijmakers, M.A.J., Maassen, G.H., van Engeland, H., & Matthys, W. (2012). Sustained effects of Incredible Years as a preventive intervention in preschool children with conduct problems. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 40, 487-500.
- <http://www.richtlijnenjeugdhulp.nl/ernstige-gedragsproblemen>
- Stormshak, E.A., DeVargas, E. & Cardenas, L.E. (2018). Parenting practices and the development of problem behavior across the life span. In J.E. Lochman and W. Matthys (Eds.). *The Wiley Handbook of Disruptive and Impulsive-Disorders* (pp. 307-322). Chichester: Wiley-Blackwell.

Waschbusch, D.A. (2002). A meta-analytic examination of comorbid hyperactive-impulsive-attention problems and conduct problems. *Psychological Bulletin*, 128, 118-150.

Webster-Stratton, C. (2007). *Pittige Jaren*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Webster-Stratton, C. (2003). *How to promote children's social and emotional competence*. London: Paul Chapman Publishing.

Webster-Stratton, C. (2011). *Incredible Years: Parents, teachers, and children's training series*. Seattle: Incredible Years.

Webster-Stratton, C. (2012). *Incredible Years: Nurturing children's social, emotional, and academic competence*. Seattle: Incredible Years.

Webster-Stratton, C. (2016). The Incredible Years: Use of play interventions and coaching for children with externalizing difficulties. In T.M. Reddy (Ed.) *Empirically based play interventions for children*, second edition (pp. 137-158). Washington, D.C. American Psychological Association.

Weeland, J., Chhangur, R. R., van der Giessen, D., Matthys, W., Orobio de Castro, W., & Overbeek, G. (2017). Intervention effectiveness of The Incredible Years: New insights into sociodemographic and intervention-based moderators. *Behavior Therapy*, 48, 1-18.

Weeland, J., Chhangur, R. R., van der Giessen, D., Matthys, W., Orobio de Castro, W., & Overbeek, G. (2017). Corrigendum, *Behavior Therapy*, 49, 308-309

Samenwerking erkenningstraject

Het erkenningstraject wordt in samenwerking uitgevoerd door het Nederlands Jeugdinstituut (NJI), het RIVM Centrum Gezond Leven (CGL), het Nederlands Centrum Jeugdgezondheid (NCJ), het Kenniscentrum Sport, Vilans, het Trimbos Instituut en MOVISIE. Door samen te werken aan het beoordelen van interventies volgens eenduidige criteria streven wij naar kwaliteitsverbetering in de betrokken werkvelden.

